

Jurta (jihovýchodní evropské Rusko, střední Asie, jižní Sibiř, Mongolsko)

Obr. 399 Mongolská jurta (podle Žilina 1997)

Základním obydlím nomádů stepí a polopouští od Mongolska, přes jižní Sibiř, střední Asii až do Turecka a jihovýchodního Ruska je až do současnosti (nebo byla donedávna) jurta (např. Borozna 1966; Nečajeva 1975, 42–47; Schubert 1971; Žilina 1997).¹⁰ Tato přenosná stavba poskytující výbornou ochranu před drsným kontinentálním klimatem sestává ze 6 základních prvků: samonosné lehké kostry z dřevěných panelů, dřevěných střešních vzpěr a kruhové výztuhy, jednoduché zárubně (s dřevěnými dveřmi nebo látkovým závěsem), vlněných plstěných dílů, kterými je konstrukce pokrytá, vlněných a bavlněných pásů a provazů, kterými je celá konstrukce zajištěna. Mongolský typ jurty se vyznačuje kónickou střechou, zatímco turecký typ má střechu kopulovitou.

Obr. 400 Kazašská jurta (Střední Asie; podle Borozna 1966)

Stavba jurty trvá asi 2 hodiny a je prováděna ženami, muži pouze pomáhají zdvíhat nejtěžší části. Dřevěná kostra váží 150 kg a plst dalších 100 kg. K přepravě je zapotřebí dvou velbloudů nebo tří koní. Organizace prostoru mongolské jurty 20. století odpovídá zprávám evropských vyslanců a cestovatelů 13. století, kteří navštívili tábory na Volze a v Mongolsku. Úzký a nízký vstup se obrací k jihu a naproti němu se nachází v hodnotové struktuře prostoru nejvýznamnější, čestné místo s domácím oltářkem s obětinami. Jurtu vyhřívá a současně k vaření slouží ohniště uprostřed, kouř stoupá otvorem vytvořeným shrnutím plstěného potahu ve střechě, kudy může dovnitř pronikat světlo (v horkém létě jsou vyhrnuty spodní části plstěných dílů a je tak umožněno větrání). K základnímu vybavení náleží nízký stůl a jednoduché police na nádobí, které, vzhledem k velikosti, musí být usazeny před postavením jurty. Část vpravo od ohniště (v pohledu od vstupu) náleží ženám, zde se nacházejí potřeby k vaření a zde se též spí s hlavami k severu. Levá polovina jurty patří mužům, jsou zde ukládány jezdecké potřeby, zásoby a zbraně. Kromě jurty se používá nerozebíratelná stavba GAR TARGAN s tyčovou kostrou spojenou v horní části a pokrytá plstěnými díly, která je snadno transportovatelná na káře tažené voly nebo velbloudy. Za předchůdce jurty se považuje malá přenosná stavba ovooknoi z dřevěných tyčí pokrytá plstí a kůrou. Zejména

¹⁰ Slovo jurta, které přešlo do evropských jazyků, je tureckého původu, ale nomádi jej pro označení přenosných obydlí nepoužívají, má jiné významy (např. místo zaujímané obydlím, tábor, obsazené území). Mongolové nazývají jurtu GER, GAR, v turečtině se setkáváme s termíny UY, ÜY, ÖY, TOPAK EV, perština užívá KHERGĀH nebo KHĀNE.

lovci používají stan, ZHODGOR pravoúhlého nebo osmiúhelníkového půdorysu o výšce 2 m.

Středověké písemné prameny rozlišují dva základní typy obydlí Mongolů a Tatarů – kubitky, které je možno převézt vcelku a jurty transportovatelné v rozebraném stavu. Obydlí se lišilo velikostí podle majetku a sociálního postavení majitele. Pokud měl muž více žen, každá měla svoji vlastní malou jurtu. Jednotlivé jurty vytvářely kruh, tak, že mužova velká jurta sousedila z levé strany s obydlím první a nejstarší ženy a z pravé strany s obydlím ženy poslední, nejmladší. Další skupina rodinných jurt

Obr. 401 Mongolský stan MAIKHAN (podle Žilina 1997)

se nesměla nacházet blíže, než na vzdálenost dohozu kamenem (Nečajeva 1975, 40–48).

V jihovýchodních oblastech evropského Ruska se až do 19., někde až do 20. století jurta uchovala u etnik, která nadále uplatňovala kočovný nebo polokočovný způsob života (např. Kalmykové, Baškirové, Nogajci, Tataři). Jurty odpovídaly podle etnografických pozorování konstrukci a vnitřním uspořádáním mongolského typu (např. Krukovskij 1909; Nikolskij 1899; Šitova 1984; Vladimirov 1934).

Obr. 402 Radzivilovský rukopis z 15. stol. zachycuje podobu obydlí na vozech kočovníků (podle Nečajeva 1975)